

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОЈЕКТОВАЊА ЕКОЛОШКИХ НАКНАДА

Немања Пантић¹, Милован Росић²

Прегледни рад

Резиме

У тежњи ка сузбијању штетних, по животну средину, понашања путем новца, еколошки порези морају бити дизајнирани еколошким критеријумима и прецизно одређеним еколошким циљевима и треба да буду усмерени ка потенцијалном напретку у заштити животне средине, а не само да се баве количинама загађења.

Адекватни еколошки порези не могу проистећи из просте примене еколошке економије на еколошке циљеве засноване на политичким компромисима.

Кључне речи: екологија, друштвена одговорност, одрживост.

Увод

Еколошки порези, као инструмент еколошке политике, стоје у директној узрочној вези са испуњењем еколошких циљева. Дизајн еколошких пореза не сме бити проста примена еколошке политике на еколошке циљеве који су политички одређени. У еколошком опорезивању, циљеви и дизајн морају проистицати из еколошких критеријума, а не из политичких компромиса. Ово захтева присуство науке у центру еколошког опорезивања. Одсуство прецизних еколошких циљева на почетку стварања еколошких пореза преудицира везу дизајна пореза са научним подацима, што доводи до страпугице ка политичким компромисима и даље од еколошке ефективности. Ово даље доводи у питање и повезаност карактеристика дизајна пореза са његовом основном сврхом,

¹ Факултет за хотелијерство и туризам Врњачка Бања е-mail: nemanja.pantic@kg.ac.rs

² Министарство здравља, републички орган, Крагујевац е-mail: milovan.rosic@gmial.com

побољшање кохерентности пореза, а уз то и његове еколошке ефективности.

Земља може бити схваћена као низ извора из којих се извлаче ресурси (тло, вода, биолошки ресурси, гориво и остали минерални ресурси) и као одводи, где одлази отпад и отпадне воде. Отпад и отпадне воде могу променити животну средину, пореметити њен баланс и моћ обнављања.

Минимални ниво контроле загађења треба бити повезан са концептом одрживог развоја, које је *jus cogens*³ и као такво је прихваћено као правно обавезујући национални циљ у многим државама. Одрживи развој захтева превенцију или смањење свих оштећења која ремете баланс екосистема у смислу да економски раст не може поднети трошкове смањења благостања.

Циљеви који се испуњавају еколошким порезима једнаки су критеријуму одрживости усмереном ка животној средини. На пример, дизајн пореза на отпад треба да промовише одлагање отпада према врсти отпада, тако смањујући стварно одложен отпад на депонијама рециклирањем.

Треба да постоји конкретна сврха и циљ који се жели постићи еколошким порезом јер су модалитети понашања загађивача различити и увек зависе од конкретног загађивача. Дакле, како би основица пореза била установљена за конкретно загађење неопходно је узети у обзир конкретног загађивача ког порез жели да спречи. Ово би значило да би за сваког загађивача било потребно формирати посебну пореску основицу. А симултано постизање више циљева једним порезом могуће је само када су сви последица понашања једног загађивача, за ког је иначе и порез дизајниран.

³ Латински израз за обавезујуће право, то је фундаментални принцип међународног права за који се сматра да је свеприхваћен у међународној заједници

Дизајн еколошких пореза мора бити у вези са потенцијалом унапређења квалитета животне средине

Под прилазом на дуги рок, еколошки порези би требало бити наметнути у складу са ефикасности потрошње, а не са апсолутном вредности потрошње, јер се не кажњава коришћење природних ресурса већ њихово расипање. Дизајн еколошких пореза мора да узме у обзир да постоје неопходне активности које неизбежно стварају емисије, али постоји и простор за дискреционо право избора између супститута.⁴

Да би усмеравали понашање ка превенцији загађења, свесности о порезу и избегавање пореза би тебало да буде уграђено у дизајн еколошког пореза. Плаћање пореза треба да иде од пореске основице која је специфична за емисију загађења и пореске стопе која је у складу са трошковима смањења загађења узимајући у обзир конкретног загађивача, што доводи до еколошки тачне цене загађења.

Ова оријентација према цени треба да допре до оних који могу да контролишу загађење јер нису још увек истражили све могућности за напредак. Различито опхођење према загађивачима који проузрокују исте количине загађења је прихватљиво само ако су базирани на индивидуалним факторима (одабир инпута којим се стварају екстерналије). Дакле, ако претпоставимо исте количине загађења, субјективни, селективни порез и повољнији режими могу бити базирани само на критеријуму могућности контроле над загађењем, као што је, на пример, технолошки аспект, а не количина загађења.

Надлежности еколошких пореза требају бити распоређена у складу са еколошком стручношћу

Како би смо избегли високе трошкове опорезивања и у исто време постигли највећу могућу еколошку корист неопходно је јасно

⁴ Dias Soares, Alexandra Claudia, The design features of environmental taxes, Doctoral thesis, London School of Economics (Law Department), London, 2011, strana 17.

дефинисати еколошко оправдање за увођење пореза и таргетирати појаве које подстичу загађење и еколошке проблеме. Само овако можемо знати које проблеме треба да „нападамо“ у циљу одржавања и побољшавања квалитета животне средине.

При креирању еколошких пореза управо је дефинисање исплативости и таргетирање штетних активности најтежи део посла. Овај проблем истакнут је разликом између врста еколошких пореза:

Порези на измерене емисије. Еколошки порези базирани на тачно измереним количинама емисије⁵ могу лако бити одређени циљевима еколошке политике. Када емисије расту и пореска основица расте, и порески платилац плаћа пропорционално већи порез. Исто тако, сваку активност коју загађивач примени ка смањењу емисије, директно смањује и његову пореску обавезу. Трошкови мерења појединачних емисија могу да угрозе коришћење ове врсте еколошких пореза, осим случаја где постоји мали број извора емисија или тамо где је неопходно субвенције везати за конкретну количину емитованог загађења.⁶

Порези на производе који су повезани са емисијама. Други начин опорезивања емисија је индиректни порез или еколошки порези базирани на продају добара и производних инпута који изазивају загађења.⁷ Производи или услуге који у процесу производње или конзумирања стварају загађење могу бити много теже опорезивани. Добра која доприносе побољшању животне средине су мање опорезивани у односу на њихове штетније субституते (пример је безоловни бензин). Ова врста еколошких пореза може имати ниже административне трошкове него порези на измерене емисије. Главна предност ових пореза је што најчешће добијају облик већ постојећих пореза на потрошњу. Пример ових пореза је

⁵ Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух ("Сл. гласник РС", бр. 71/2010 и 6/2011 - испр.) члан 4.

⁶ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Environmental Taxes, Working Paper 14197, National Bureau of Economic Research, 2008. страна 444.

⁷ Goulder, Lawrence – Perry, W.H. Instrument Choice in Environmental Policy, Discussion paper, Resources for the Future, DP 08-07, April 2008. Страна 6.

опорезивање моторног горива чијим сагоревањем настаје штетна емисија гасова уместо саме емисије, под претпоставком да је износ насталог загађења једнако сразмеран количини употребљеног горива.⁸ Мана је што овакви порези слабо таргетирају емисије (као последица одређеног производа или услуге) него порези на тачно измерене емисије.

Комбинација индиректних пореза. У циљу спречавања узрока штетних активности и пориближавања ефекту пореза на конкретне емисије може помоћи и комбинација више индиректних пореза. Акцизе на одређене производе и субвенције за коришћење чисте технологије заједно могу да пруже жељени ефекат у односу на сваки засебно. На пример, сам порез на моторно гориво није довољан, али у комбинацији са субвенцијама за куповину аутомобила са смањеном емисијом може да постигне жељени ефекат еколошке равнотеже. Слично овоме, како би смо подстакли одговорно одлагање отпада уводи се напредна накнада за одлагање отпада, на основу садржаја отпадног материјала.⁹ Пример су кауције на повратну стаклену амбалажу.

Свака комбинација индиректних пореза одговара одређеној ситуацији. Избор комбинације врши се на основу административних трошкова и бенефита по животну средину које постижу различити порески дизајни.¹⁰

Потенцијални проблем настаје у немогућности да се индиректни порези на инпуте повежу јер је ефикасније да се, у случају отпадних вода, она пречисти на крају производног циклуса. Један од примера је када регулишемо емисије SO₂ кроз опорезивање инпута која садрже овај гас. Порези су непотребни у овом случају јер постоји велика експанзија технологија смањења загађења која раде на принципу мокре и суве десумпоризације димних гасова¹¹.

⁸ Илић-Попов, Гордана, Еколошки порези, Савет пројекта „Конституисање Србије као правне државе“ и Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, Београд, 2000. Страна 103.

⁹ Закон о амбалажи а амбалажном отпаду („Сл. гласник РС“, бр. 36/2009) члан 6, став 1, тачка 4.

¹⁰ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 447.

¹¹ <http://www.arcon-energy.bg/sr/primene/ciscenje-dimnih-gasova/desulfurizacija-dimnih-gasova>

У другом случају, опорезивање садржаја угљеника је неопходно ради смањења концентрације CO₂ у ваздуху јер технологија пречишћавања издувних моторних гасова још увек није комерциолозована.

Другачије гледано, постојање комбинација индиректних пореза делује подстицајно на произвођаче да развијају технологије за пречишћавања штетних издувних гасова. А као погодност за коришћење таквих технологија дошло би до укидања индиректних еколошких пореза и порелазак на опорезивање емисије.¹² Развој технологија би кумулативно смањивао количину штетних издувних гасова, а самим тим и износ пореског оптерећења.

У пракси, еколошки порези су углавном увођени као инструмент повећања државних прихода, а само понекад као наменски приходи за одређене јавне расходе везане за заштиту животне средине. Ова врста еколошких пореза користи се за покривање трошкова администрације еколошке регулативе, за плаћање јавне или приватне трошкове смањења загађења или за чишћење контаминираних депонија.¹³ Углавном је њихова једина веза са екологијом коришћење прихода за санирање већ насталих оштећења, а не мотивација да се загађења уопште и не чине.

Принцип „дупле користи“ од прихода од еколошких пореза

Многи истраживачи скренули су пажњу на потенцијалну „дуплу корист“ од еколошких пореза, једна је побољшање квалитета животне средине и друга је обезбеђивање прихода који би били коришћени за смањење других дисторзивних пореза (пореза на зараде идр.).¹⁴ С обзиром да дисторзивни порези намећу губитак ефикасности економије, оваква реформа би успела да својим повећањем ефикасности компензује смањење ефикасности услед

¹² Goulder, Lawrence – Perry, W.H. Нав. дело, Страна 19.

¹³ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 447.

¹⁴ Polemis, Michael, Economic Instruments as a means of Environmental Policy: the case of Taxes, Case and Teaching Paper Series, University of Athens, Greece, 2000. Страна 15.

дисторзивних пореза.¹⁵ С тога је резултат позитиван, јер успевамо да сакупимо исту количину прихода, уз то унапређујемо квалитет животне средине избегавајући празан ход. Како би се постигли претходни захтеви „дупле користи“ неопходно је одредити се око пореске политике која би довела до оваквог исхода. Треба прво изабрати пореску политику која би повећала приходе до одређеног нивоа, предлог је прећи са конвенционалних дисторзивних на еколошке порезе. И друго, предлог за избор еколошке политике контроле загађења је прелазак са инструментата заснованих на квотама на инструменте растућег прихода.

Прелазак са дисторзивних на еколошке порезе

Познато је да порези стварају негативна прилагођавања кроз смањење запослености, понуде и инвестиција. Ови порези стварају додатни терет, па тако утичу на благостање становништва, али више на психолошком нивоу него на сам терет одвајања новца за порез. Повећавање пореске стопе стандардних пореза обично повећавају дисторзивни трошак за количину названу маргинални додатни терет. За постојеће порезе, емперијске процене маргиналних дисторзивних трошкова су осетне. Бовенберг¹⁶ и Голдер¹⁷ извршили су преглед неколико процена, и открили да је на сваки долар пореског прихода маргинални додатни терет 20-50 центи.¹⁸ Еколошки порези, свакако, постижу жељени ефекат у заштити животне средине. У оваквим уловима примена еколошких пореза је препоручена, јер је увек боље користити порезе који заједно са заштитном функцијом смањују дисторзију, за разлику од оних који је стварају.

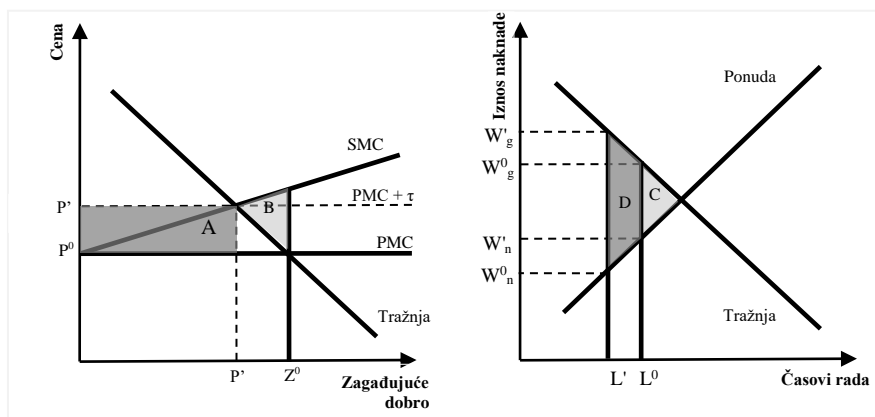
¹⁵ Sandmo, Agnar, The Scale and Scope of Environmental Taxation, Discussion paper, Institut for Samfunnsokonomi, Department of Economics, October 2009. Страна 14.

¹⁶ Arij Lans Bovenberg, холандски економиста, познат по научном доприносу на пољу јавних финансија, старења популације и пензијских реформи.

¹⁷ Lawrence H. Goulder, амерички економиста, ради на еколошкој и економској ресурса.

¹⁸ Schoeb, Ronnie, The Double Dividend Hypothesis of Environmental Taxes: A Survey, Center of Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research, Working Paper Series No. 946, 2003. Страна 3.

Иако веома важан, случај еколошких пореза је веома амбициозан, па је потребна анализа. Да би смо разумели разлоге за и против, почињемо са тржиштем загађујућих добара (лева страна на слици 1), претпоставка је да оригинална равнотежа нема политику контроле загађења.

Слика 1: Порез на загађујућа добра, са приходом коришћеним за смањење пореза на накнаде¹⁹

Нормалан пад криве тражње одражава маргиналне користи за потрошаче, сече раван приватни маргинални трошак (PMC) на оригиналној количини (Z^0) и на оригиналној ниској цени (P^0). Друштвени маргинални трошак (SMC) је виши од трошкова које имају фирме и потрошачи, јер загађење представља трошак за друге. На слици 1, идеални еколошки порез по стопи τ порастао би тако да се потрошачи суочавају са новим приватним маргиналним трошаком по цени (P'), тако да морају да смање куповину на (Z'). На новој равнотежи, приход од пореза је поље А. А благостање постигнуто контролом загађења је поље В – до нивоа до ког друштвени трошкови прекорачују маргиналне користи за потрошаче за све куповине од Z' до Z^0 .²⁰

¹⁹ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Environmental Taxes, Working Paper 14197, National Bureau of Economic Research, 2008. (<http://www.nber.org/papers/w14197>), страна 448.

²⁰ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 449.

На левој страни слике 1, приказана је вредности прикупљених прихода кроз понуду и тражњу за радом. На слици се види да је на основу постојећег пореза на накнаде стара нето накнада (W_n^0) мања од старе бруто накнаде (W_g^0). Пошто је стара количина рада L^0 , додатни терет је поље С. Ако је Влади потребно још прихода и они повећају стопу пореза, додатни терет би могао да се повећа и тако укључи и поље С и поље D. Тада је D маргинални додатни терет.²¹

Са слике 1. се сада види да је увођење еколошког пореза допринело развоју двеју користи, допринело је повећању благостања (B) решавајући проблем загађења, и приход од ових пореза мотивисаће Владу да смањи порез на накнаде, што ће повећати нето накнаде, повећати понуду рада и смањити трошкове благостања (C).

Међутим, истраживања су показала да претходној анализи фали један елемент, а то је да и еколошки порези имају сопствени дисторзивни ефекат на понуду рада и тако у већој или мањој мери повећавају терет у односу на сам порез на накнаде.²² С тога, до друге користи можда и не дође.

Претходно разматрање се види посматрајући обе стране слике 1. Прво, на левој страни се примећује да еколошки порези повећавају цену загађујућег добра (са P^0 на P^1). Пошто је то добро једно од добара из потрошачке корпе, овај порез такође подиже и цену потрошачке корпе. Овај ефекат смањује стварну нето накнаду²³. Бовенберг и де Моој подсећају да понуда рада зависи од стварне нето накнаде.²⁴ Ако повишене цене P^1 смање стварну нето накнаду (на нивоу W_n^1), може се смањити понуда рада, повећавајући терет. Али ако се приходи од еколошких пореза користе за смањење стопе пореза на рад, може да се повећа стварна нето накнада и

²¹ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 449.

²² Schoeb, Ronnie, The Double Dividend Hypothesis of Environmental Taxes: A Survey, Center of Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research, Working Paper Series No. 946, 2003. Страна 4.

²³ Стварна накнада подразумева накнаду која је исправљена за инфлацију, односно количина добара и услуга која може да се купи за накнаду.

²⁴ Schoeb, Ronnie, Нав. дело, Страна 5.

понуда рада, смањујући терет.²⁵ Било који од ефеката може да доминира, па би тако и стварана нето наканда расла или се смањивала. Друга корист је позитивна ако понуда рада расте, али је и негативна ако понуда рада пада.

Други начин да се схвати ова двосмисленост је када прву корист, еколошке добити, оставимо са стране како би смо лакше размотрили другу корист, усавршавање пореског система. Ако изоставимо еколошки део, дата количина прихода најефикасније може бити прикупљена одређеним оптималним сетом пореских основица на различита добра. Ако је једно добро опорезивано мањом стопом од оптималне, и то добро проузрокује загађење онда повећање стопе, заиста, може довести до дупле користи. Ако је добро опорезивано оптималном стопом, онда повећање стопе може допринети само еколошком побољшању. Ако је загађивач већ контролисан на неки други начин (путем закона), онда повећање пореске стопе не мора уопште допринети еколошкој користи. Али, ако је добро већ опорезивано стопом вишом од оптималне, повећање стопе може довести до смањење благостања у друштву. Дакле, код дупле користи не постоје правила, све зависи од околности.

Полазећи од става да је порески систем дизајниран да смањи повећани терет без обраћања пажње на еколошку примену, долази се до закључка да ће стварно доћи до побољшања стања у друштву јер се помера равнотежа са прикупљања прихода на виши ниво, ослањања на еколошке порезе и остваривање еколошке користи. У сладу са тиме је најефикасније ако еколошке порезе користимо занемарујући њихову еколошку функцију. Јасно је да ова побољшања могу ићи до одређене тачке, када због сталног повећања стопе еколошког пореза, цена повећаног терета услед промена понашања расте, док у једном тренутку и не прерасте додатне еколошке користи.

²⁵ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 450.

Прелазак са опорезивања производних квота на порезе растућег прихода или дозвола

У смислу одабира инструмента еколошке регулативе, поставља се питање. Ако еколошка политика подразумева инструменте који повећавају приходе, као што су еколошки порези или преносиве дозволе, да ли су приходи прикупљани по производу ефикаснија фискална политика у поређењу са инструментима којима приоритет није остваривање прихода?

Како би се дао одговор на ово питање поново мора бити извршене просте анализе. На левој страни слике 1, оптимална количина загађујућег добра је Z' , где је маргинална корист за потрошаче тачна противтежа друштвеним маргиналним трошковима производње. Они који справе еколошке политике имају неколико начина да постигну овај однос:²⁶

1. Наметнути порез по стопи τ , која подиже цену на P' и смањује тражњу на Z' . Ова политика повећава приход, поље А.
2. Наметнути Z' као легалну границу на укупну количину производње. Ова мандатна или непреносива квота представља врсту нареди контролиши политике која не повећава приход.
3. Поставити фиксни број преносивих дозвола на нивоу Z' и дати их бесплатно постојећим фирмама. Свакој фирми су дате дозволе пропорционалне нивоу емисије у одређеном периоду. Ова политика не повећава приходе.
4. Поставити фиксни број преносивих дозвола на нивоу Z' и продати их на аукцији. Ова политика ће повећати приходе.

Број дозвола и код 3. и код 4. тачке је исти, тако да су дозволе једнако вредне. Пошто су потрошачи вољни да плате цену P' за ограничени аутпут, и производња кошта само P^0 , фирме су вољне да плате разлику ($P' - P^0$) као цену дозволе. Пошто је број дозвола ограничен, ова вредност се назива рента реткости. Као што се може видети на слици 1, цена дозволе је једнака стопи τ . Па је рента реткости уствари поље А.

²⁶ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 451.

Све четири полите су видљиве на левој страни слике 1, све повећавају цену коју плаћају потрошачи на P' и смањују тражњу на Z' , па све смањују загађење и постижу еколошку корист (поље В). Све четири политике стварају редак аутпут, па се јавља рента реткости. Кључна разлика је што порез и преносиве дозволе (тачка 1. и 4.) дозвољавају Влади да узме ренту реткости као приход, док квоте и дозволе (тачка 2. и 3.) дозвољавају фирми да узме ренту.²⁷

Ако влада узме ренту реткости, онда она те приходе може искористити за смањење других дисторзивних пореза, као што је порез на накнаде (десна страна слике 1). Може бити у могућности да чак и повећа нето накнаду и смањи додатни терет (поље С). Али, у складу са претходним проблемом, сама еколошка политика повећава цену загађујућег добра (на P'). Овај утицај смањује нето накнаду, па и понуда рада може да расте или пада, односно додатни терет од пореза на накнаде може да расте или пада.²⁸

Сада може да се увиди значај повећања прихода. Влада приходима покушава да створи против тежу увођења еколошких пореза, смањивањем пореза на зараде. Давање дозвола може бити начин Владе да купи сарадњу фирми у увођењу нове еколошке политике.²⁹ Ове фирме су свакако плаћене, могућношћу да повећају цене својих производа. Ако ове веће цене смање стварну нето накнаду, повећање дисторзије понуде рада (поље D) може тотално да поремети равнотежу еколошке користи.

Закључак

Закључак је да увођење пореза и еколошке политике може да буде незахвалан посао. Чак и почетак са нетачним информацијама о проблему загађења може довести до тога да квоте и преносиве дозволе не повећају цене, смање стварну нето накнаду и повећају дисторзију понуде рада, довољно да прекораче еколошку корист и доведу до негативног утицаја на благостање у друштву.

²⁷ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 451.

²⁸ Schoeb, Ronnie, Нав. дело, страна 5.

²⁹ Sandmo, Agnar, Нав. дело, страна 16.

Еколошка добит је прва дивиденда од примене било које од политика заштите животне средине. Слаба дупла корист од еколошких пореза дефинише се као коришћење прихода од еколошких пореза за смањење дисторзивних пореза у циљу постизања благостања уместо паушалног враћања тих прихода пореским обвезницима. Слаба дупла корист проистиче и из продаје преносивих дозвола уместо давања дозвола на основу претходних количина емисија (енг. grandfathering), ако је приход од продаје коришћен за смањење дисторзивних пореза на рад.

Јака дупла корист од еколошких пореза дефинише се као случај када прикупљање еколошких и смањење дисторзивних пореза не доноси само корист по животну средину већ и смањује укупне дисторзивне трошкове опорезивања. Ако јака дупла корист од еколошких пореза стварно постоји, онда то значи да еколошка пореска реформа има негативне бруто трошкове (укључују све трошкове промене понашања због промене пореза, а искључују еколошке бенефите). Пореска реформа са јаком дуплом користи је пожељна и атрактивна политика зато што и ако промене у коришћењу енергије не буду имале еколошке користи, ова реформа је била бесплатна јер су укупни фискални трошкови промене пореза били негативни. Сам еколошки порез дисторзира понуду радне снаге, јер смањује стварну нето зараду. Овај ефекат може чинити противтежу смањењу пореза на рад. Иако јака дупла корист може бити примамљива, далеко је од гарантоване.

Дупла корист разматра и важност размишљања о порезу и политици заштитне животне средине као целине. Број дивиденди сам по себи није важан. Када једном интегришемо пореске и реформе политике животне средине, једино што је важно је да ли ће нето ефекат бити позитиван или негативан по укупно благостање.

Литература

1. Dias Soares, Alexandra Claudia, The design features of environmental taxes, Doctoral thesis, London School of Economics (Law Department), London, 2011.

2. Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух ("Сл. гласник РС", бр. 71/2010 и 6/2011 - испр.)
3. Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Environmental Taxes, Working Paper 14197, National Bureau of Economic Research, 2008.
4. Goulder, Lawrence – Perry, W.H. Instrument Choice in Environmental Policy, Discussion paper, Resources for the Future, DP 08-07, April 2008.
5. Илић-Попов, Гордана, Еколошки порези, Савет пројекта „Конституисање Србије као правне државе“ и Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, Београд, 2000.
6. Закон о амбалажи а амбалажном отпаду („Сл. гласник РС“, бр. 36/2009)
7. <http://www.arcon-energy.bg/sr/primene/ciscenje-dimnih-gasova/desulfurizacija-dimnih-gasova>
8. Polemis, Michael, Economic Instruments as a means of Environmental Policy: the case of Taxes, Case and Teaching Paper Series, University of Athens, Greece, 2000.
9. Sandmo, Agnar, The Scale and Scope of Environmental Taxation, Discussion paper, Institut for Samfunnsokonomi, Department of Economics, October 2009.
10. Schoeb, Ronnie, The Double Dividend Hypothesis of Environmental Taxes: A Survey, Center of Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research, Working Paper Series No. 946, 2003.
11. Goeree, Jacob K. – Holt, Charles A. – Palmer, Karen – Snobe, William – Burtraw, Dallas, An Experimental Study of Auctions versus Grandfathering to Assign Pollution Permits, Discussion paper RFF DP 09-39, Resources for the future, Washington, DS, septembar 2009.

Датум доласка (Date received): 10.05.2019.

Датум прихватања (Date accepted): 30.06.2019.